

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

श्री लक्ष्मीहयग्रीवदिव्यपादुकासेवक श्रीमदभिनवरङ्गनाथ ब्रह्मतन्त्रपरकाल
महादेशिकैरनुगृहीतं

॥ श्री लक्ष्मीहयवदनरत्नमालास्तोत्रम् ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ श्री लक्ष्मीहयवदनरत्नमालास्तोत्रम् ॥

वागीशाख्या श्रुतिस्मृत्युदितशुभतनोर्वासुदेवस्य मूर्तिः
ज्ञाता यद्वागुपज्ञं भुवि मनुजवरैर्वाजिवक्त्रप्रसादात्।
प्रख्याताश्चर्यशक्तिः कविकथकहरिः सर्वतन्त्रस्वतन्त्रः
त्रय्यन्ताचार्यनामा मम हृदि सततं देशिकेन्द्रः स इन्धाम् ॥ 1 ॥

सत्त्वस्थं नाभिपद्मे विधिमथ दितिजं राजसं तामसं चा -
ब्बिन्दोरुत्पाद्य ताभ्यामपहतमखिलं वेदमादाय धात्रे।
दत्त्वा द्राक्तौ च हत्वा वरगणमदिशद्वेधसे सत्र आदौ
तन्त्रं चोपादिशद्यस्स मम हयशिरा मानसे सन्निधत्ताम् ॥ 2 ॥

अध्यास्तेऽङ्कं परावाक् वरहयशिरसो भर्तुराचार्यके या
वाञ्छवानैतरेयोपनिषदि चरमात्प्राक्तने खण्ड आदौ।
यस्या वीणां च दैवीं मनसि विनिदधत्ख्यातिमेत्यन्त्यमन्त्रे
सेशाना सर्ववाचो मम हृदयगता चारु मां वादयेद्वाक् ॥ 3 ॥

कृष्णं विप्रा यमेकं विदुरपि बहुधा वेदयोरादिमान्ते
स्रष्टा विस्रंसमानस्स्वमथ समदधाच्छन्दसां येन दानात्।
कृष्णं विष्णुं च जिष्णुं कलयितुरपि यत्संहितामायुरुक्तं
वाक्श्लिष्टं प्राणमेनं हयमुखमनुसन्दध्महे किं वृथाऽन्यैः ॥ 4 ॥

प्रख्याता याऽऽश्वलायन्यधिकफलदशश्लोक्यभिख्या तदन्तः
श्रुत्युक्ता वाक् सरस्वत्यपि हयमुख ते शक्तिरन्या न युक्ता।
पूर्णा त्वच्छक्तिरर्थं भवति विधिवधूर्या नदी सा कलास्या
इत्युक्तेर्ब्रह्मवैवर्त इह समुदिता स्यात्परा निम्नगाऽन्या ॥ 5 ॥

श्रीहर्षो विष्णुपत्नीं वदति कविरिमां नैषधे मल्लिनाथः
 ख्यातामेतां पुराणे हयमुख भुवि च स्थापितां विष्णुपार्श्वे।
 धीवाग्नित्वार्थजप्यं दिनमुखसमये शौनकस्सूक्तमस्याः
 श्रीयुक्तं बह्वचस्स स्मृतिकृदपि तदा चिन्तनीयं तथैनाम् ॥ 6 ॥

वागाभृण्यादिसूक्ते निरवधिमहिमा या श्रुता वाक् च देवी
 पूर्वे सूक्तेऽपि हंसस्त्वमधिकमहिमा विश्रुतो बह्वचैर्यः।
 युक्तावारण्यके तौ कथितबहुगुणौ सामनी संहितेत्य -
 प्याराध्यो व्यूहरूपी हयमुख विदितो ज्ञानिनां कर्मभिस्त्वम् ॥ 7 ॥

इन्द्रो वृत्रं हनिष्यन् सखिवर वितरं विक्रमस्वेति विष्णुं
 सम्प्रार्थ्यातो हतारिस्तत उपजनित ब्रह्महत्या पनुत्यै।
 सूक्ताभ्यामाहुतिं यं प्रति परमजुहोन्मूर्ध्नि गन्धर्व एको
 देवानां नामधारी स मम दृढमतावद्य वाचस्पतिस्स्तात् ॥ 8 ॥

वेदे चाथर्वणाख्ये प्रथमत उदितं यत्त्रिषप्तीयसूक्तं
 तन्मेधाजन्मकर्माङ्गमिति निगदितं कौशिकेन स्वसूत्रे।
 मेधाकामः पुमान् यस्तुरगमुख ततस्सर्वलोकाधिनाथं
 ध्यायेद्वाचस्पतिं त्वां प्रभवति सकलस्तच्छुतार्थोऽप्रकम्यः ॥ 9 ॥

नासन्नो सत्तदानीमपि तु कमलयाऽवातमेकं तदानीत्
 तस्माद्भान्यत्परं किञ्चिदपि न तमसा गूढमग्रे प्रकेतम्।
 अब्धा को वेद हेतुं द्विविधमविगुणं वासुदेवाभिधानं
 व्यूहं त्वां प्रातरर्च्यं हयमुख भगमाहुः क्रमात्तैत्तिरीयाः ॥ 10 ॥

प्रातःपूज्यं भगाख्यं प्रथममकथयन् बह्वचाः पञ्चमेऽथो
 नासत्सूक्तेऽष्टमे प्राग्वदपि समवदन् तैत्तिरीयक्रमात्त्वाम्।
 पाराशर्योऽवतीर्णं वदति हयमुखाथर्वणः कौशिकस्त्वाम्
 मेधार्थं प्रातरर्च्यं भगमनुमनुते संहिताऽप्याह साधु ॥ 11 ॥

प्रद्युम्नान्तं त्रिपाद्भास्वरवपुरमृतं वासुदेवादिबृन्दे
 पादस्तत्रानिरुद्धो भुवि तत उदभूदात्मभूऋग्विधिज्ञाः।
 हुत्वा त्वां यज्ञरूपं हयवदन जितन्ते स्तुतिं तन्वतेऽतः
 निर्णीतं सर्ववेदेष्वनुपममिति तत्पौरुषं सूक्तमाप्तैः ॥ 12 ॥

सर्वे वेदाः प्रजाश्च प्रचुरबहुभिदाः संश्रयन्ते यमेकं
 शास्ता योऽन्तःप्रविष्टस्स्वयमपि दशधात्माचरत्यर्णवे यम्।
 ब्रह्मा चैकोन्वविन्दद्भरिमिह दशहोतारमन्तश्च चन्द्रे
 देवास्सन्तं सहैनं न हि विदुरवतात्सोऽद्य वाचस्पतिर्माम् ॥ 13 ॥

यस्माद्ब्रह्मा च रुद्रस्सकलजगदिदं जायतेऽन्तर्बहिर्यत्
 व्यास्या सत्तां च यस्मिन् लयमपि लभते यश्चतुर्वेदमूर्तिः।
 विष्णुर्नारायणोऽष्टाक्षरपदविदितो देवकीपुत्र एको
 योऽथर्वाङ्गे मधोः सूदन उपनिषदि ज्ञायते मे स इन्धाम् ॥ 14 ॥

शक्तिः स्वाभाविकी सात्र च विविधपरा श्रूयते ज्ञानमेवं
 त्रेधा तत्र क्रियेत्थं बलमपि तदसौ वासुदेवः स हंसः।
 यो ब्रह्माणं विधाय प्रथममथ परान् प्राहिणोत्सर्ववेदान्
 तस्मै देवं प्रपद्ये शरणमहमिमं चामृतस्यैष सेतुः ॥ 15 ॥

वम्प्रो विष्णुर्धनुर्ज्यां हयवदन वरान्नेच्छया चिच्छिदुस्तत्
 कोट्या च्छिन्नं च विष्णोः शिर इति गदितं यत्प्रवर्ग्यार्थवादे।
 तच्छीर्षं याजमानं श्रुतिमुखत इदं स्थापितं युक्तितोऽपि
 प्रादुर्भावः स गौणो बहुमुखहरिवंशादिनिर्धारितो वा ॥ 16 ॥

शुक्लं वेदं विवस्वानुपदिशसि परं याज्ञवल्क्याय वाजी
 वेदैकार्थैर्वचोभिर्मितमिदमखिलाम्नायधीकारिणीं याम्।
 वाग्देवीं मोक्षधर्मे कथयति मुनिराट् तत्कृपालब्धभूमा
 त्वच्छक्तिस्सेत्यकम्प्यं हयमुख गदितं ब्रह्मवैवर्तवाग्भिः ॥ 17 ॥

तस्माद्वेदेऽपि तत्रोपनिषदि बृहदारण्यके काण्ड आत्मा
 त्वं वाग्देव्या सहादौ जनयसि मिथुनीभूय सर्वाश्च वेदान्।
 धातारं तस्य पत्नीं तदनु तदुभयद्वारिकां व्यष्टिसृष्टिं
 तद्यज्ञाराधितोऽस्मै हयवदन वरान्यच्छसीति प्रतीमः ॥ 18 ॥

तुर्येऽध्याये द्वितीयं तुरगमुख शिशुब्राह्मणं व्यूहरूपम्
 प्राणं स्थूणां शिशुं त्वां चमसमपि शिरोऽर्वाग्विलं चोर्ध्वबुध्रम्।
 सप्तानां देवतानामधिकरणममित्रेन्द्रियाणां जयार्थं
 वाचाष्टम्या युतं त्वां परिकलयति तद्ब्रह्म भक्तार्तिहारि ॥ 19 ॥

दध्यङ्गाथर्वणोश्चित्रिदशकृतशिरोधारणादश्वमूर्ध्ना
 ताभ्यां प्रावर्ग्यतत्त्वं हयमुख समुपादिक्षदेतद्यथार्थम्।
 एतावत्येव तत्त्वे कलिबलवशतस्तामसाश्शक्त्यधीनं
 तावत्कं शीर्षमाहुर्भुवि जनिसमये त्वत्कटाक्षातिदूराः ॥ 20 ॥

दध्यङ्गाथर्वणो यो हयमुख बृहदारण्यके काण्ड आदौ
 आह प्रावर्ग्यतत्त्वं यदपि शतपथे दीक्षणीयार्थवादे।
 विष्ण्वाख्यं तत्त्वमुक्तं पुनरुपनिषदि ब्रह्म वागीशरूपं
 यच्च प्रोक्तं तृतीये तदपि च स मधुब्राह्मणे वक्ति तुर्ये ॥ 21 ॥

वाचा देव्यानिरुद्धेन च सृजति जगत्सर्वमित्यग्र उक्तो
 वाहास्यो वासुदेवः स पर इति मधुब्राह्मणं स्थापयित्वा।
 दध्यङ्गाथर्वणोश्चित्रिदशहितमधुत्वाष्ट्रकक्ष्योपदेष्टा
 तत्त्वं जानाति चेत्यप्यखिलशुभतनुं वक्ति वागीश्वरं त्वाम् ॥ 22 ॥

दध्यङ्गाथर्वणोऽसावुपदिशति मधुब्राह्मणं त्वाष्ट्रकक्ष्यं
 यत्तन्नारायणाख्यं कवचमिति समाधुष्यते सात्विकाग्रैः।
 वृत्रस्येदं वधायालमिति हयमुख ब्रह्मविद्येति तत्त्वं
 वागीशैते न जानन्त्यनघ तव कृपाबाह्यतां ये प्रयाताः ॥ 23 ॥

तत्त्वं नारायणाख्योपनिषदि कथितं पञ्चरात्रोक्तरीत्या
 तन्नामाख्यान आहाश्वमुख विशदमाद्यं च धर्मं मुनीन्द्रः।
 गीतायां सङ्गृहीतं विशदयितुमनाः कृष्णवाहाननैक्यं
 ब्रूते वेदोदितत्वं स्थिरयति च तदत्रोक्त एकान्तिधर्मे ॥ 24 ॥

आदौ नारायणं तं वदति मधुजितं देवकीपुत्रमन्ते
 वेदान्तो मोक्षधर्मे वरहयशिरसं प्राह कृष्णस्वमेव।
 इत्यालोच्यैव योगी कलिजिदभिजगौ तत्क्रमात् स्तैति मध्ये
 वाहास्य त्वां शठारिर्मुनिरपि मनुतेऽश्वं पुरः कृष्णमन्ते ॥ 25 ॥

जन्मादीनां निदानं कतिचिदकथयन् देवमेकं तथाऽन्ये
 देवीमेकां विदुस्तन्मिथुनमविकलं ब्रह्म वेदान्तवेद्यम्।
 इत्येवं स्थापयित्वा चिदचिदवियुतं श्रीमदेकं तदित्य -
 प्याचख्यौ मोक्षधर्मे हयमुख जनिवृत्तापदेशान्मुनीन्द्रः ॥ 26 ॥

श्रावण्यां तेऽवतारे हयमुख निगमोद्धारणार्थत्वबुद्धेः
 ऋग्वेदोपक्रमस्तच्छ्रवणभ इति निश्चिन्वते बह्वृचाग्न्याः।
 प्रारम्भः पौर्णमास्यां यजुष इति परे याजुषाः सङ्गिरन्ते
 तद्वेदोपक्रमान्ते भुवि विधिवशगास्त्वां समाराधयन्ति ॥ 27 ॥

विष्णोः पत्नी परा वागिति बहुमनुते भारती यां यदीशः
 पत्युः प्राक्पञ्चरात्रं श्रुतिमपि समुपादिक्षदित्यादरेण।
 तद्वागाश्लिष्टमूर्तिं हयशिरस उपाराधयन्ती निशम्य
 श्रीभाष्यं लक्ष्मणाय स्वपतिविदित यत्याकृतिं बिभ्रतेऽदात् ॥ 28 ॥

वागीशानस्य मन्त्रं श्रुतिशिखरगुरुस्ताक्षर्यलक्षं जपित्वा
 तत्काल प्राप्त लालामृतमपिबदहीन्द्राख्यपुर्यां यतीन्द्रोः।
 मातुर्भ्रातुस्तनूजोत्तमगुणकुरुकाधीशवंश्यार्चितां तन् -
 मूर्तिं सम्प्राप्य काञ्च्यां स्वयमपि चिरमाराधयद्भक्तिभूम्ना ॥ 29 ॥

काले वेदान्तसूरिः स्वपदमुपगतं ब्रह्मतन्त्रस्वतन्त्रं
शिष्याग्र्यं मूर्तिमेनां समनयदथ तच्छात्रपारम्परीतः।
सेयं वागीशमूर्तिर्गुरुवरपरकालादिभिः सेव्यमाना
रम्यास्थान्यां त्रिकालं विलसति विहितार्चाद्य कर्णाटदेशे ॥ 30 ॥

धर्मं पूर्वाश्रमोक्तं सुकरमपि न कृत्वाऽन्तिमोक्तस्य तस्या -
नुष्ठानेऽशक्तिभीतं हयमुख कृपणं लभयित्वाऽऽश्रमं तम्।
शोभोद्रेकादिनाऽर्चाविशय उपगते कोटिपूज्यां तुलस्या
स्वोपाख्याव्याकृतिं चाकलयसि कियती मय्यनर्घा दया ते ॥ 31 ॥

इत्थं वागीशपादयुगलसततसंसेवनार्चादिदीक्षः
तत्रैतां नव्यरङ्गेश्वरयतिरनघामार्पयद्रत्नमालाम्।
एनां नित्यं पठन्तो भुवि मनुजवरा भक्तिभूम्नेप्सितार्थान्
सर्वान् विन्दन्ति वाहाननवरकरुणापाङ्गधाराभिषेकात् ॥ 32 ॥

॥ श्री लक्ष्मीहयवदनरत्नमालास्तोत्रं समाप्तम् ॥